

7. Типовой договор найма (поднайма) жилища из государственного жилищного фонда или жилища, арендованного местным исполнительным органом в частном жилищном фонде. Утвержден Постановлением Правительства Республики Казахстан от 1 декабря 2011 года № 1420 // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1100001420>

8. Постановление Правительства Республики Казахстан от 24 февраля 2014 года № 144 «О внесении изменения и дополнений в постановления Правительства Республики Казахстан от 1 декабря 2011 года № 1420 «Об утверждении Правил предоставления и пользования жилищем из государственного жилищного фонда или жилищем, арендованным местным исполнительным органом в частном жилищном фонде» // http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31513817

9. Приказ Председателя Агентства Республики Казахстан по делам строительства и жилищно-коммунального хозяйства от 26 августа 2011 года № 306 «Об утверждении Методики расчета размера платы за пользование жилищем из государственного жилищного фонда» (с изменениями от 26.10.2013 г.) // http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31070114

10. Приказ Первого заместителя Премьер-Министра Республики Казахстан - Министра регионального развития Республики Казахстан от 26 октября 2013 года № 274 «О внесении изменений в приказ Председателя Агентства Республики Казахстан по делам строительства и жилищно-коммунального хозяйства от 26 августа 2011 года № 306 «Об утверждении Методики расчета размера платы за пользование жилищем из государственного жилищного фонда» // http://online.zakon.kz/m/document/?doc_id=31477176

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АЗАМАТТЫҚ ПРОЦЕСТІК КОДЕКСІНІҢ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДЕГІ МӘТІНІНДЕГІ ҚАТЕЛІКТЕР ТУРАЛЫ

*Анарбек Д.А., заң факультетінің 3 курс студенті, академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарМУ
(Ғылыми жетекші - Ильясова Г.А., з.ғ.к, азаматтық және
еңбек құқығы кафедрасының профессоры)*

Қазақстан Республикасы Конституциясының 7-бабына сәйкес «Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік тіл - қазақ тілі» [1]. Қазақстан Республикасының 1991 жылы Тәуелсіздікті алған сәтінен бастап мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілін бекіту үшін бірқатар заңдар мен реформалар қабылданды. Олардың ішінде «Тілдер туралы» Заңы, «Тілдерді қолдану мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасы» және т.б. қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретінде қалыптасуына және іс-жүргізудің қазақ тілінде жүзеге асырылуына зор ықпал етті.

Қазақстан Республикасының «Тіл туралы» Заңының 4-бабында «Мемлекеттік тіл – мемлекеттің бүкіл аумағында, қоғамдық қатынастардың барлық саласында қолданылатын мемлекеттік басқару, заң шығару, сот ісін және іс қағаздарын жүргізу тілі», – деп жазылған [2]. Қазақстан Республикасындағы қабылданған нормативтік құқықтық актілердің басым бөлігінің алғашқы түпнұсқасы орыс тілінде әзірленіп, кейіннен қазақ тіліне аударылады. Жалпы бұл іс-әрекет Қазақстан Республикасының «Тіл туралы» Заңының 9-бабында көрсетілген, ол жерде «Мемлекеттік органдардың актілері мемлекеттік тілде әзірленіп, қабылданады, қажет болған жағдайда, мүмкіндігінше, басқа тілдерге аударылуы қамтамасыз етіле отырып, оларды әзірлеу орыс тілінде жүргізілуі мүмкін» - деп жазылған. Негізінен осы заңдардың бастапқы кезінде орыс тілінде әзірленіп, кейіннен қазақ тіліне аударылуы, осы заңдардың қазақ тіліндегі нұсқаларындағы көптеген қайшылықтарға әкеп соғады. Заңдардың негізгі қалыптастырушы бөлігі ретінде біз терминдерді қарастырамыз. Осы терминдер нақты берілген бір ұғымды білдіріп, бірыңғай түсінілуі тиіс. Сондықтан заң аудармасымен айналысатын аудармашылардың заң терминдерін біліп және оларды күнделікті өмірде қолданбауы қазіргі таңдағы бірден бір өзекті мәселе болып табылады.

Өкінішке орай, нормативтік құқықтық актілердің түпнұсқалары орыс тілінде қабылданады, кейін қазақ тіліне аударылады. Қазақ тіліне аударумен заңгерлер емес, тіл білімінің мамандары айналысады. Сол себепті заң терминдері тікелей мағынада аударылып, мәнісін жоғалтады [3].

Занды алғашқы кезеңінде орыс тілінде әзірлеу сатысында, ол процеске құқық мамандарының қатысуы және негізгі жұмысты атқарауы, көрсетілген заңның дұрыс жасалауының негізі болып табылады. Ал оның қазақша аудармасына келетін болсақ, негізі заң аударумен лингвистика мамандарының айналасатынын көре аламыз, сондықтан қазақ тіліне аударылған заңдар өзінде, алғашқы түпнұсқаға қарағанда бірнеше қайшылықтарды қамтиды. Осы

қайшылықтардың үлгілерін көрсету үшін, мысал ретінде аса маңызды нормативті құқықтық актілердің бірін, «Азаматтық процесстік кодексті» [4] (бұдан әрі АПК) қарастырайық. Кодекс дегеніміз біртектес аса маңызды қоғамдық қатынастарды реттейтін құқық нормалары біріктірілген және жүйеге келтірілген заң. Сондықтан осы заңның орыс және қазақ тілдерінде тентүпнұсқалы болуы міндетті. Жалпы қайшылықтардың бірін біз осы кодекстің атында көре аламыз, орыс тіліндегі «процесс» деген сөздің қазақ тілінде бірнеше аудармасы бар. Олар: үрдіс, іс жүргізу, процесс, үдеріс. Академик Г.С. Сапарғалиевтің «Русско-казахский словарь юридических терминов и понятий» [5] деген еңбегінде, «Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан» [6] - «Қазақстан Республикасының азаматтық іс жүргізу кодексі» деп аударылған. Дәл осы «процесс» деген сөзді «процесс» деп аудармай, «іс жүргізу» деп атауды біз тағы да Бектаев К., Исагулова Б., Ережепова Э., Абдижапбарова Г. еңбектерінен көре аламыз. Сондықтан жалпы кодекстің дұрыс атауы «Азаматтық іс жүргізу кодексі» деп болуы қажет деп санаймыз.

Тағы да бірден бір мысал ретінде біз осы Кодекстің 5-тарауының атауында «ІСКЕ ҚАТЫСАТЫН АДАМДАР», 43-бапта «Іске қатысатын адамдардың құрамы», 9-бапта «Іске қатысатын адамдардың ар-намысы мен қадір-қасиетін, іскерлік беделін құрметтеу» деген атауларды көре аламыз. АПК орысша нұскасында осы баптардың атаулары келесідей жазылған: 5 тарау «ЛИЦА, УЧАСТВУЮЩИЕ В ДЕЛЕ», 43 бап «Состав лиц, участвующих в деле», 9-бап «Уважение чести и достоинства, деловой репутации лиц, участвующих в деле». Белгіленген баптардың атауында және де өздерінде «Лиц, Лица» аудармасында қателік жіберілген, Қазақ тіліндегі заңда «Лицо» деген сөз «Адам» деп аударылған. Бұл дұрыс емес, себебі 43-бапта қарастырылғандай, іске қатысушылар деп тараптарды; үшінші тұлғаларды; прокурорды; мемлекеттік органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдарын, заңды тұлғаларды немесе осы Кодекстің 55 және 56-баптарында көзделген негіздер бойынша процеске кіретін азаматтарды айтады. Бұлардың барлығын адамдар деп атау қате, сондықтан біздің ұсынысымыз: 9-бапта «Іске қатысатын тұлғалардың ар-намысы мен қадір-қасиетін, іскерлік беделін құрметтеу», 5-тарауды «Іске қатысатын тұлғалар» деп, 43-бапты «Іске қатысатын тұлғалардың құрамы», 46-бапты «Іске қатысатын тұлғалардың құқықтары мен міндеттері» деп өзгерту қажет.

Дәл осы кодекстің 8-бабының атауын қазақ және орыс тілінде салыстыратын болсақ «Тұлғаның құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін сотта қорғау» және «Судебная защита прав, свобод и законных интересов лица», осы бапта «лицо» деген сөз «тұлға» деген аударманы иеленіп тұр. Дәл осындай аудармадағы сәйкессіздіктер мен қателіктер АПК-ның 9-бабының 2-бөлімінде көрсетілген «2. Азаматтық сот ісін жүргізу барысында мемлекеттік органдардың және лауазымды адамдардың заңсыз әрекеттерінен, сондай-ақ басқа да тұлғалардың осы баптың бірінші бөлігінде көрсетілген әрекеттерді жасауына байланысты жеке тұлғаға келтірілген моральдық зиян, жеке тұлғаға немесе заңды тұлғаға келтірілген залалдар заңда белгіленген тәртіппен өтелуге тиіс» орысша түпнұсқасын қарастыратын болсақ ол жерде былай жазылған «2. Моральный вред, причиненный физическому лицу, убытки, причиненные физическому или юридическому лицу в ходе гражданского судопроизводства незаконными действиями государственных органов и должностных лиц, а также в связи с совершением указанных в части первой настоящей статьи действий другими лицами, подлежат возмещению в установленном законом порядке». Аудармадағы қателік «Должностное лицо» деген сөздің «лауазымды адам» деген аудармасында. Қазақстан Республикасының көптеген нормативтік құқықтық актілерінде «Лауазымды адам» деген ұғымға қатысты қолданылатын «лауазымды тұлға» деген сөз тіркесін көре аламыз. Оған бірден бір мысал болып табылатын Қазақстан Республикасының Конституциясының 40-бабының 1-ші бөлімінде орыс тілінде ол жерде былай жазылған «Президент Республики Казахстан является главой государства, его высшим должностным лицом, определяющим основные направления внутренней и внешней политики государства и представляющим Казахстан внутри страны и в международных отношениях» сол бап қазақ тілінде «Қазақстан Республикасының Президенті - мемлекеттің басшысы, мемлекеттің ішкі және сыртқы саясатының негізгі бағыттарын айқындайтын, ел ішінде және халықаралық қатынастарда Қазақстанның атынан өкілдік ететін ең жоғары лауазымды тұлға» ҚР Конституциясында «Должностное лицо» деген сөз тіркесі «Лауазымды тұлға» деп көрсетілген. Осы аударма тағы да Окушева Г. Т. Жанаділова З. М. Еркінбаева Л. Қ. құрастырған «Ағылшынша-орысша-қазақша заң терминдерінің сөздігінен» [7] көрініс табады және тағы да бірнеше ғалымдардың еңбектерінен біз дәл осы аудармаға көз жеткізе аламыз. Ол жерде «Должностное лицо» қазақ тілінде «лауазымды тұлға» деген мағынаға ие болады. Осы аудармаға сүйене отырып

біз бұл бапты келесідей аудар аламыз «*Азаматтық сот ісін жүргізу барысында мемлекеттік органдардың және лауазымды тұлғалардың заңсыз әрекеттерінен, сондай-ақ басқа да тұлғалардың осы баптың бірінші бөлігінде көрсетілген әрекеттерді жасауына байланысты жеке тұлғаға келтірілген моральдық зиян, жеке тұлғаға немесе заңды тұлғаға келтірілген залалдар заңда белгіленген тәртіппен өтелуге тиіс*».

Тағы бір АПК-ның орыс тіліндегі нұсқада бір сөздің қазақ тілінде бірнеше сөзбен көрсетілуі кездеседі. АПК-ның орыс тіліндегі «Ответственность» деген сөзі АПК-ның қазақ тіліндегі мәтініндегі 13-бабында жауапкершілік деп, ал осы кодекстің 19,21,27,30,33,73-баптарында «жауаптылық» деп берілуі.

Осы кодекстіге тағы да бір қателікті біз 160-баптың 2-бөлімінен көре аламыз, орысша нұсқада былай деп жазылған «*2. В случае отказа в иске принятые меры обеспечения иска сохраняются до вступления решения в законную силу.*» деп көрсетілген, ал қазақша нұсқасында «*2. Талап қоюдан бас тартылған жағдайда талап қоюды қамтамасыз ету жөнінде қабылданған шаралар шешім заңды күшіне енгенге дейін сақталады.*» деп қате аударылған. Негізгі қателік бұл жерде орыс тіліндегі «*В случае отказа в иске*» деген сөздердің қазақ тіліне аударылымы «*Талап қою қанағаттандырылмаған жағдайда*» деп жазылуы тиіс еді. осының салдарынан баптың мағынасы бұрмаланып тұр. Себебі «талап қоюдан бас тарту» деген сөз «отказ от иска» деп аударылатыны бізге мәлім. 48-бап бойынша «талап қоюдан бас тартуға құқылы» талап болып табылады. Сот талап қоюды қанағаттандырмауы мүмкін.

Келесі қателікті біз осы кодекстің «Талап қою арызын қабылдаудан бас тарту» деп аталатын 151-бабынан көре аламыз. Қателік осы баптың 1-бөлімінің 2-пунктінде орын алған, осы бөлімнің орысша нұсқасы келесідей «*1. Судья отказывает в принятии искового заявления, если: 2) имеется вступившее в законную силу решение суда или определение суда о прекращении производства по делу по основаниям, предусмотренным настоящим Кодексом, вынесенное по спору между теми же сторонами, о том же предмете и по тем же основаниям;*», ал дәл осы баптың қазақша нұсқасында былай көрсетілген «*сол тараптардың арасындағы, нақ сол нысана туралы және нақ сол негіздер жөніндегі шығарылған дау бойынша, осы Кодексте көзделген негіздермен іс бойынша іс жүргізуді қысқарту туралы заңды күшіне енген сот шешімі немесе сот ұйғарымы болса*». Бұл жердегі қателік «прекращении производства» дегеннің «іс жүргізуді қысқарту» деп аударылуында болады. Жалпы «қысқарту» деген сөз орыс тілінде «сокращать» деп аударылады, дәл осы аударманың нұсқасын өзінің «Большой казахско-русский, русско-казахский словарь» атты еңбегінде Бектаев Қалдыбай Қалдыбаевич көрсеткен [8]. Ал «прекращение» деген сөзінің дұрыс аудармасы қазақ тілінде «тоқтату» деп аударылуы қажет, осы сөздің дәл осындай аудармасын біз жоғарыда айтып кетілген Бектаев Қалдыбай еңбегінде, тағы да бірқатар ғалымдар осы «прекращение» деген сөзді «тоқтату» деп аударған. Тағы да осы Кодекстің 24-тарауы «Іс бойынша іс жүргізуді тоқтату» деп аталады. 277-баптың 2-пунктінде жоғарыда аталған негіздер бойынша «іс бойынша іс жүргізуді тоқтатады» деп жазылған. Осыған сәйкес 151-баптың 1-бөлімінің 2-пунктінің дұрыс мәтіні келесідей болуы қажет: «*сол тараптардың арасындағы, нақ сол нысана туралы және нақ сол негіздер жөніндегі шығарылған дау бойынша, осы Кодексте көзделген негіздермен іс бойынша іс жүргізуді тоқтату туралы заңды күшіне енген сот шешімі немесе сот ұйғарымы болса*».

Келесі қателікті біз АПК-ның «Алдын-ала сот отырыс» деп аталатын 172-бабынан көре аламыз. Осы баптағы негізгі қателік 5-бөлімде орын алған, ол бөлімде келесідей жазылған «*Егер жауапкер талап қою арызын бұрын белгіленген мерзімде ұсынбаса немесе пікірді талап қою арызының барлық талаптары мен негіздері бойынша ұсынбаса, сот талап қою арызына жазбаша пікір беру үшін мерзім белгілейді*» орысша нұсқасында бұл бөлім «*Суд устанавливает срок для представления письменного отзыва на исковое заявление, если ответчик его не представил к установленному ранее сроку или представил отзыв не по всем требованиям и основаниям искового заявления. По требованию суда отзыв представляется непосредственно в предварительном судебном заседании*» деп аударылған. Бұл жердегі қателік қазақша аудармадағы «*Егер жауапкер талап қою арызын бұрын белгіленген мерзімде ұсынбаса*» деген жерде жасалған. Жалпы, ол жерде «талап қою арызы» емес «письменный отзыв на исковое заявление» болуы қажет, ал ол қазақ тіліне «*талап қою арызына жазбаша пікір*» деп аударылуы керек. Сондықтан осы баптың 5-бөлімінің дұрыс нұсқасы қазақ тілінде келесідей болуы тиіс: «*Егер жауапкер талап қою арызына жазбаша пікірді бұрын белгіленген мерзімде ұсынбаса немесе пікірді талап қою арызының барлық талаптары мен негіздері бойынша ұсынбаса, сот талап қою арызына жазбаша пікір беру үшін мерзім белгілейді. Соттың талап етуі бойынша пікір тікелей алдын ала сот отырысына ұсынылады.*»

Сонымен, жоғарыда қарастырылып өткен мысалдардың негізінде біз келесідей қорытындыларға келеміз:

1) Бүгінгі күнге дейін заңнамалардың мемлекеттік тілдегі нұсқасы алдымен орыс тілінде қабылданып, сосын қазақ тіліне аударылатынына тағы да көзімізді жеткізіп отырмыз. Сол себепті заң мәтінін аударуда қателіктер әлі де орын алуда.

2) ҚР Азаматтық-процестік кодексінің атауынан бастап мәтініне дейін аудару сапасы сын көтермейді.

3) Заңды аудару барысында бұл процеске заң мамандарының қатыспауы да осы проблеманың орын алуына бірден бір себеп болып отыр.

4) Заңдарды аудару барысындағы әртүрлі нормативтік құқықтық актілердің мемлекеттік тілдегі мәтінінде орысша бір сөздің орнына бірнеше қазақша аудармасының қолданылуына көзімізді жеткізе аламыз.

Әдебиеттер тізімі:

1 Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды // http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_#z0

2 Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 11 шілдедегі N 151 Заңы «Қазақстан Республикасындағы тіл туралы» // http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z970000151_

3 Ильясова Г.А. Заңдарды мемлекеттік тілге аудару сапасына қатысты өзекті мәселелер // <http://www.zakon.kz/4622235-za1187dardy-memlekettk-tlge-audaru.html>

4 Қазақстан Республикасының Кодексі 2015 жылғы 31 қазандағы № 377-V ҚРЗ «Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі» // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000377>

5 Сапарғалиев Г.С. Русско-казахский словарь юридических терминов и понятий // http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30355569&page=5#pos=1;-154

6 Кодекс Республики Казахстан от 31 октября 2015 года № 377-V ЗРК «Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан» // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000377>

7 Оқушева Г.Т., Жанаділова З.М., Еркінбаева Л.К. Ағылшынша-орысша-қазақша заң терминдерінің сөздігі. - Алматы: Нұр-пресс, – 2006. – 106 б.

8 Бектаев К. Большой казахско-русский, русско-казахский словарь - Алматы, 1995. - 703 с.

АВТОРЛАРДЫҢ МҮЛІКТІК ҚҰҚЫҒЫН ЖӘНЕ АРАЛАС ҚҰҚЫҚ ИЕЛЕРІН ҰЖЫМДЫҚ БАСҚАРУ

Ысқақ Ж.М., заң факультетінің магистранты, Академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарМУ

Заң шығарушы қандай ұйымдық - құқықтық пішінде автордың мүліктік құқықтық ұжымды жасау керектігін анықтамайды. Мүшеліктің белгісі РФ АК мен салыстырсақ (1242 бабының 1 бөлімі) не Авторлық құқық туралы заңда, не ҚР АК-нда бекітілмеген. Аталмыш ұйымда, шұбалған тұжырымдаманың жариялық критерилері (авторлармен және аралас құқықтың иеленушілерімен құрылады және басқарылады; коммерциялық қызметпен айналысуға және сенімді шығармашылық нәтижесін қолдануға құқығы жоқ; интеллектуалды меншік құқығының шеңберінде әрекет етеді; заңда көрсетілген «өкілдікті» іске асырады және т.б.) бірқатар шектеулермен (саяси емес партия, адвокаттық емес және нотариалдық емес кеңсе, діни емес партия, тұтынушылық кооператив емес және т.б.) коммерциялық емес заңдық тұлға ретінде ұйымдастырушылық – құқықтық пішінде тәжірибелік құрылым ретінде мүмкіндігі бар екен болжайды (қоғамдық бірлестік, қоғамдық қор, жекеменшік мекеме, ассоциация, одақ т.б.). Мұндай ұйымдастырушылық-құқықтықтың форма таңдау еркіндігі – құқықтық тәртіптегі олқылық. Қағида бойынша іс жүзінде жеке мекемелер мен қоғамдық бірлестіктер құрылады.

Ұйымдық аккредитивтеу әр түрлі ұжымдық басқаруда рұқсат етіледі (Авторлық құқық туралы заңның 46-І, 43 бабының 3 бөлімі). Бұл сәтте - ресейлік кеңейтілген өкілдікпен қағидатты келіспеушілік болып отыр: «АК 1244 бабының 1 бөлімінің әрбір көрсетілген аумағында тек бірі ғана жүзеге асады, ол айырықша мәселе ретінде қарастырылады» (Авторлық құқық туралы заңның 46-І бабының 2 бөлімінің 1 тараушасы) [1, 361]. Қазіргі заңға сәйкес 43-бабының 3-тармағында көрсетілген жеке аккредитациялау қаншалықты ақылға қонымды (авторлық құқық туралы заң)? Арыз берушіде фактілер болған жағдайда ұжымдық иемдену саласынан бір немесе бірнеше аккредитациялауға беруі мүмкін бе?